

**Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi
Lənkəran Dövlət Universiteti**

“Təsdiq edirəm”

**Tədrisin təşkili və texnologiyaları üzrə
prorektor v.i.e.: dos.**

Z.İ.Məmmədov

“10” 02 2025-ci il

Fənn sillabusu

İxtisas: 050504-Ekologiya

Fakültə: Təbiyyat

Kafedra: Biologiya və ekologiya

I. Fənn haqqında məlumat:

Fənnin adı: İnsan ekologiyası və dayanıqlı inkişaf

Fənn proqramı: “İnsan ekologiyası və dayanıqlı inkişaf” fənnindən Proqram Lənkəran Dövlət Universitetinin “Biologiya və ekologiya” kafedrasının 04.10.2022-ci il tarixli iclasının qərarı ilə istifadəsi məqsəduyğun hesab edilmişdir.

Kodu: İF-B13

Tədris ili: III (2024-2025.) Semestr: VI

Tədris yükü: cəmi: 150 saat. Auditoriya saati - 60 saat (30 saat müh, 30 saat seminar.)

Tədris forması: Əyani

Tədris dili: Azərbaycan dili

AKTS üzrə kredit: 5 kredit

Auditoriya №:

Saat:

II. Müəllim haqqında məlumat: Şəmmədov Ramiz, biol.e.n., dos

Məsləhət günləri və saati: III gün saat 9⁰⁰-13⁰⁰.

E-mail ünvanı: rshammadli@gmail.com

Kafedranın ünvanı: Lənkəran ş., H.Z.Tağıyev küçəsi, 3 saylı tədris binası

III. Tövsiyə olunan dərslik, dərs vəsaiti və metodik vəsaitlər:

Əsas ədəbiyyat

1. Ələkbərov U.K. Dayanıqlı inkişaf və ekoloji sivilizasiyanın idarə edilməsinin əsasları. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, «Təhsil», 2017, 176 səh.
2. Ələkbərov U.K. Dayanıqlı insan inkişafının əsasları. Bak. Təhsil. 2007, 132 s.
3. Əsgərov Ə.A., Hüseynov E.M., Hüseynov S.Y., Dayanıqlı insan inkişafı. - Bakı, 2009. – 494 s.
4. Ələkbərov U.K. Dayanıqlı insan inkişafı: Ali məktəblər üçün proqram və kursun qısa məzmunu. - Bakı: Təhsil, 2006-87s.
5. Xəlilov R.T., Zeynalov E.C., Vəliyev S.Ş. Dayanıqlı insan inkişafı. - Gəncə, 2017. - 346s.

Əlavə ədəbiyyat

1. Человеческое развитие: новое измерение социально-экономического прогресса. Учебное пособие, под общ. ред. проф. В.П. Колесова (МГУ). 2-е издание. Москва: Права человека, 2008.
2. Lopamudra Banerjee, Anirban Dasgupta & Rizwanul Islam. Development, Equity and Poverty. UNDP: Macmillan, 2010.

IV. Prerekvizitlər: Fənnin tədrisi üçün öncədən hər hansı fənninin tədrisi vacib deyildir.

V. Korekvizitlər: Bu fənnin tədrisi ilə eyni vaxta başqa fənlərin də tədris olunmasına zərurət yoxdur.

VI. Fənnin təsviri və məqsədi: Sivilizasiya inkişafının müasir mərhələsi bir daha təsdiq edir ki, yalnız səmərəli dövlət idarəçiliyi ölkənin təhlükəsizliyi və rifahını təmin etməyə qadirdir. Azərbaycan Respublikasının uğurlu təcrübəsi bunun bariz, təzahürüdür. Yüksək rifah səviyyəsinin dəstəklənməsi, ölkənin siyasi, iqtisadi, sosial və ekoloji təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün inkişal proseslərinin idarə edilməsi sahəsində bilik və bacarıqların daim yenilənməsi vacibdir. Bu fənnin tədrisində XXI əsr və üçüncü minilliyin prioritetləri kimi Dayanıqlı inkişal və ekoloji sivilizasiya proseslərinin idarə edilməsi ilə bağlı materiallar təqdim olunub. Fənnin tədrisində məqsəd qərar qəbul edənlərin Dayanıqlı inkişal cəmiyyətinin planlaşdırılması və idarə edilməsi sahəsində müasir bilik və bacarıqlarının formalaşdırılmasını tələbələrə öyrətməkdir.

VII. Davamiyyətə verilən tələblər: Fənn üzrə semestr ərzində buraxılmış auditoriya saatlarının ümumi sayı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq davamiyyət meyarları nəzərə alınmaqla müəyyən olunmuş həddən yuxarı olduğu halda tələbə həmin fəndən imtahana buraxılmır, onun həmin fənn üzrə akademik borcu qalır onun haqqında müvafiq qərar qəbul edilir.

VIII. Qiymətləndirmə: Tələbələrin biliyi 100 ballı sistemlə qiymətləndirilir. Bundan 50 balı tələbə semestr ərzində, 50 balı isə imtahanda toplayır. Semestr ərzində toplanan 50 bala aşağıdakılar aiddir: 20 bal seminar və laboratoriya dərslərində fəaliyyətinə görə və 30 bal kollokviumların nəticələrinə görə. İmtahan biletinə bir qayda olaraq fənni əhatə edən 5 sual daxil edilir.

Qiymətləndirmə zamanı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq qiymətləndirmə meyarları nəzərə alınır.

Qiymət meyarları aşağıdakılardır:

-10 bal- tələbə keçilmiş material dərinədən başa düşür, cavabı dəqiq və hərtərəflidir.

-9 bal-tələbə keçilmiş material tam başa düşür, cavabı dəqiqdir və mövzunun mətnini tam açə bilir.

-8 bal-tələbə cavabında ümumi xarakterli bəzi qüsurlara yol verir;

-7 bal- tələbə keçilmiş material başa düşür, lakin nəzəri cəhətdən bəzi məsələləri əsaslandırə bilmir

-6 bal- tələbənin cavabı əsasən düzgündür.

-5 bal-tələbənin cavabında çatışmazlıqlar var, mövzunu tam əhatə edə bilmir.

-4 bal- tələbənin cavabı qismən doğrudur, lakin mövzunu izah edərkən bəzi səhvlərə yol verir;

- 3 bal- tələbənin mövzudan xəbəri var, lakin fikrini əsaslandırə bilmir;

- 1-2 bal- tələbənin mövzudan qismən xəbəri var.

-0 bal- suala cavab yoxdur.

Tələbənin imtahanda topladığı balın miqdarı 17-dən az olmamalıdır. Əks təqdirdə tələbənin imtahan göstəriciləri semestr ərzində tədris fəaliyyəti nəticəsində topladığı bala əlavə olunmur.

Semestr nəticəsinə görə yekun qiymətləndirmə (imtahan və imtahanaqədərki ballar əsasında)

91-100 bal- əla (A)	61-70 bal- kafi (D)
81-90 bal-çox yaxşı (B)	51-60 bal – qənaətbəxş (E)
71-80 bal- yaxşı (C)	51-baldan aşağı- qeyri-kafi (F)

IX. Davranış qaydalarının pozulması:Tələbə Universitetin daxili nizam –intizam qaydalarını pozduqda onun haqqında əsasnamədə nəzərdə tutulan qaydada təcbir göröləcək.

X. Təqvim mövzu planı: Mühazirə 30 saat

№	Keçirilən <u>mühazirə</u>, seminar, məşğələ, laboratoriya və sərbəst mövzuların məzmunu	Saat	Tarix
1	İnsan ekologiyası və dayanıqlı inkişaf fəninin predmeti, vəzifələri, dayanıqlı inkişaf anlayışı Plan: 1. İnsan ekologiyası və dayanıqlı inkişaf fəninin predmeti. 2. Dayanıqlı inkişaf anlayışı 3. Dayanıqlı inkişaf ideyasının yaranması və inkişaf etməsi. 4. Dayanıqlı inkişaf anlayışının tarixi şərtləri 5. Dayanıqlı inkişaf anlayışının istiqamətləri Mənbə:[1;2;4;5;7]	2	
2	Dayanıqlı inkişafın tərkib hissələri, ekoloji tərkib.Təbiətdən səmərəli istifadə ideyasının yaranması. 1. Dayanıqlı inkişafın tərkib hissələri 2. Təbiətdən səmərəli istifadə ideyasının yaranması 3. Təbiətə münasibətin dəyişməsi. Mənbə:[1;2;3;5;]	2	
3	Təbii ətraf mühit ilə dayanıqlı insan inkişafının əlaqəsi 1. Ətraf mühit amili. 2. Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi 3. Ekoloji qiymətləndirmə 4. Bərpa olunan və ənənəvi enerji mənbələrinin dayanıqlı inkişaf üçün əhəmiyyəti Mənbə:[1;2;6;]	2	
4	Biomüxtəliflik və dayanıqlı insan inkişafı 1. Biomüxtəliflik və dayanıqlı insan inkişafı 2. Bioloji müxtəlifliyin qorunması və eyni zamanda ətraf mühitə, biomüxtəlifliyə təsirin qiymətləndirilməsi. Mənbə:[1;2;3;4;5;]	2	
5	Müasir sivilizasiyanın çağırışları: risklər Plan: 1. Sivilizasiya anlayışı və bu terminin izahı 2. Dünyada mövcud olan sivilizasiyalar və onların əvəzlənməsi 3. Azərbaycandakı sivilizasiyalar 4. Sivilizasiyanın yeni səviyyəsinə keçidin aktuallığı 5. Demografik çağırışlar 6. Hərbi münaqişələr, Beynəlxalq terrorizm 7. Qlobal iqlim dəyişiklikləri və müasir idarəetmə texnologiyaları Mənbə:[1;2;4;5;7]	2	
6	Müasir sivilizasiyanın çağırışları: risklər Plan: 1.Yaşam mühitinə antropogen təsirlər. 2. Qlobal iqlim dəyişiklikləri ilə mübarizə üzrə beynəlxalq anlaşmalar. 3.Yoxsulluq və onun formaları. Yoxsulluğun qiymətləndirilməsi metodları.	2	

	5. İnsan rifahı. İnsan rifahının əsas komponentləri: normal həyat, sağlamlıq, normal sosial münasibətlər və şəxsi təhlükəsizlik. Mənbə:[1;2;4;5;].		
7	Risqlərin idarə edilməsi: demoqrafik risklər, miqrasiya, yoxsulluq və qeyri-bərabərlik Plan: 1. İnsanların ömür müddətini artırması: tarixi aspekt. 2. Ailə planlaşdırılması demoqrafik proseslərin idarə edilməsi faktoru kimi. 3. Milli demoqrafik proqramlar. Beynəlxalq demoqrafik proqramlar. 4. Azərbaycan Respublikasında demoqrafik siyasət. 5. Miqrasiya və demoqrafik problemlər. Mənbə:[1;2;3;4;5;].		
8	Ekologiya və insan sağlamlığı. Plan: 1. Təbii ekoloji faktorların insan sağlamlığına təsiri. 2. İnsanın tələbatları və onların törətdiyi problemlər. 3. İnsan üçün təhlükəli olan risk faktorları. 4. Üstünlük təşkil edən risk faktorları və müasir cəmiyyətdə onların rolu. Genetik faktorlar və onların insan sağlamlığına təsiri. 5. Ətraf mühitin vəziyyəti və onların insan sağlamlığına təsiri. Tibbi təminat və onun insan sağlamlığına təsiri. Mənbə:[1;2;3;4;5;].	2	
9	İnsan və ekosistemlər. Plan: 1. Təbii və antropogen ekosistemlər. 2. Şəhər ekosistemləri və onların xarakterik xüsusiyyətləri. 3. Kənd ekosistemləri və onların xarakterik xüsusiyyətləri. 4. Həyat şəraiti, həyat tərzı və onların insan sağlamlığına təsiri Mənbə:[1;2;3;4;5;].		
10	Yaşam mühitinə təsirlərin idarə edilməsi Plan: 1. Ətraf mühit anlayışı 2. İnsan fəaliyyətinin ətraf təbii mühitin keyfiyyətinə təsiri 3. Tullantıların normalaşdırılması: maksimum icazə verilən konsentrasiyalar 4. Ekoloji problemlər və onların xarakterik xüsusiyyətləri. Mənbə:[1;2;3;4;5;].	2	
11	Dayanıqlı inkişaf yeni sivilizasiyanın mərhələsi kimi. Plan: 1. İnkişaf və onun təzahürləri 2. Gələcəksiz inkişaf: indikatorları və idarəetmə metodları 3. Qeyri-bərabər inkişaf: indikatorları və idarəetmə metodları Mənbə:[1;2;3;4;5;].	2	

12	Ətraf mühitə təsirlərin normalaşdırılması. Plan: 1. Maksimum icazə verilən dozalar (MİD) 2. Ətraf mühitə təsirlərin qiymətləndirilməsi 3. Ekoloji təsirlərin idarə edilməsi 4. Sosial mühit və dayanıqlı inkişafa təsirlərin qiymətləndirilməsi Mənbə: [1;2;3;4;5;].	2	
13	Dayanıqlı inkişaf yeni sivilizasiyanın mərhələsi kimi. Plan: 1. Texnoloji geriləmə ilə inkişaf: indikatorları və mübarizə metodları 2. Dayanıqlı inkişaf: əsas xüsusiyyətlər 3. Dayanıqlı inkişaf indikatorları 4. Enerji sərfi səmərəliliyi Dayanıqlı inkişaf göstəricisi kimi 5. Atmosferə tullantıları dayanıqlı inkişafın göstəricisi kimi 6. Meşə və qorunan ərazilərin sahələri dayanıqlı inkişaf indikatorları kimi Mənbə: [1;2;3;4;5;].	2	
14	Ekoloji sivilizasiya Plan: 1. Yeni sivilizasiya münasibətlərinin formalaşdırılması 2. Ekoloji sivilizasiya. 3. Ekoloji sivilizasiya konsepsiyasının yaranması formalaşdırılması 4. Dayanıqlı inkişaf konsepsiyasının həyata keçirilməsində vətəndaş cəmiyyəti və medianın rolu Mənbə: [1;2;3;4;5;].	2	
15	Ekoloji sivilizasiya cəmiyyətin inkişafının yeni mərhələsi kimi 1. İnsan – təbiyyət münasibətləri və onların tarixi tipləri və aspektləri. 2. Ekoloji şüur və onun formalaşmasına təsir edən amillər. 3. İstehlak mədəniyyəti ekoloji sivilizasiyanın elementi kimi 4. Yaşıl iqtisadiyyat, Yaşıl inşaat, Yaşıl nəqliyyat Mənbə: [1;2;3;4;5;].	2	
	Cəmi:	30	

XI. Fənn üzrə tələblər, tapşırıqlar:

Tələbə aşağıdakıları bilməli və bacarmalıdır:

İnsanın üzləşdiyi ekoloji problemlər, onun yaranma səbəbləri və aradan qaldırılma yollarını, dayanıqlı inkişaf sivilizasiyanın yeni səviyyəsi kimi xüsusiyyətlərini, dayanıqlı inkişaf və sivilizasiya inkişafının yeni səviyyəsinin formalaşdırılması şəraitində iqtisadi, sosial və siyasi proseslərin optimal idarə edilməsini və s.

XII. Fənn üzrə təlimin nəticələri:

Kursu başa vurduqdan sonra tələbələr:

- İnsanın ekoloji problemləri, dayanıqlı inkişafın əsas xüsusiyyətləri, tərkib hissələri, dayanıqlı inkişafın müasir idarəetmədə və cəmiyyətin inkişafında əhəmiyyətini sivilizasiyanın

I kollekvum sualları

1. İnsan ekologiyası və dayanıqlı inkişaf fəninin predmeti.
2. Dayanıqlı inkişaf ideyasının yaranması və inkişaf etməsi.
3. Dayanıqlı inkişaf anlayışının tarixi şərtləri
4. Dayanıqlı inkişaf anlayışının istiqamətləri
5. Dayanıqlı inkişafın tərkib hissələri
6. Təbiətdən səmərəli istifadə ideyasının yaranması
7. Ətraf mühit amili. Ətraf mühit amili kimi biologimüxtəliflik..
8. Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi
9. Bioloji müxtəlifliyin qorunması və eyni zamanda ətraf mühitə, biomüxtəlifliyə təsirin qiymətləndirilməsi.
10. Bərpa olunan və ənənəvi enerji mənbələrinin Dayanıqlı inkişaf üçün əhəmiyyəti
11. Sivilizasiya anlayışı və bu terminin izahı
12. Dünyada mövcud olan sivilizasiyalar və onların əvəzlənməsi
13. Sivilizasiyanın yeni səviyyəsinə keçidin aktuallığı
14. Demografik çağırışlar
15. Hərbi münaqişələr, Beynəlxalq terrorizm

II kollekvum sualları

1. Qlobal iqlim dəyişiklikləri və müasir idarəetmə texnologiyaları
2. Yaşam mühitinə antropogen təsirlər.
3. Yoxsulluq və onun formaları. Yoxsulluğun qiymətləndirilməsi metodları.
4. Çoxölçülü və subyektiv yoxsulluq. Yoxsulluğun səbəbləri.
5. Ailə planlaşdırılması demografik proseslərin idarə edilməsi faktoru kimi.
6. Milli demografik proqramlar. Beynəlxalq demografik proqramlar.
7. Miqrasiya və demografik problemlər.
8. Təbii ekoloji faktorların insan sağlamlığına təsiri.
9. İnsanın tələbatları və onların törətdiyi problemlər.
10. İnsan üçün təhlükəli olan risk faktorları.
11. Üstünlük təşkil edən risk faktorları və müasir cəmiyyətdə onların rolu. Genetik faktorlar və onların insan sağlamlığına təsiri.
12. Ətraf mühitin vəziyyəti və onların insan sağlamlığına təsiri. Tibbi təminat və onun insan sağlamlığına təsiri
13. Təbii və antropogen ekosistemlər.
14. Şəhər ekosistemləri və onların xarakterik xüsusiyyətləri.
15. Kənd ekosistemləri və onların xarakterik xüsusiyyətləri.

Fənn üzrə imtahan sualları:

1. İnsan ekologiyası və dayanıqlı inkişaf fəninin predmeti.
2. Dayanıqlı inkişaf ideyasının yaranması və inkişaf etməsi.
3. Dayanıqlı inkişaf anlayışının tarixi şərtləri
4. Dayanıqlı inkişaf anlayışının istiqamətləri
5. Dayanıqlı inkişafın tərkib hissələri
6. Təbiətdən səmərəli istifadə ideyasının yaranması
7. Ətraf mühit amili. Ətraf mühit amili kimi biologimüxtəliflik..
8. Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi
9. Ekoloji qiymətləndirmə
10. Bioloji müxtəlifliyin qorunması və eyni zamanda ətraf mühitə, biomüxtəlifliyə təsirin qiymətləndirilməsi.

12. Sivilizasiya anlayışı və bu terminin izahı
 13. Dünyada mövcud olan sivilizasiyalar və onların əvəzlənməsi
 14. Sivilizasiyanın yeni səviyyəsinə keçidin aktuallığı
 15. Demografik çağırışlar
 16. Hərbi münaqişələr, Beynəlxalq terrorizm
 17. Qlobal iqlim dəyişiklikləri və müasir idarəetmə texnologiyaları
 18. Yaşam mühitinə antropogen təsirlər.
 19. Yoxsulluq və onun formaları. Yoxsulluğun qiymətləndirilməsi metodları.
 20. Çoxölçülü və subyektiv yoxsulluq. Yoxsulluğun səbəbləri.
 21. İnsan rifahı. İnsan rifahının əsas komponentləri: normal həyat, sağlamlıq, normal sosial münasibətlər və şəxsi təhlükəsizlik.
 22. Ailə planlaşdırılması demografik proseslərin idarə edilməsi faktoru kimi.
 23. Milli demografik proqramlar. Beynəlxalq demografik proqramlar.
 24. Miqrasiya və demografik problemlər.
 25. Təbii ekoloji faktorların insan sağlamlığına təsiri.
 26. İnsanın tələbatları və onların törətdiyi problemlər.
 27. İnsan üçün təhlükəli olan risk faktorları.
 28. Üstünlük təşkil edən risk faktorları və müasir cəmiyyətdə onların rolu. Genetik faktorlar və onların insan sağlamlığına təsiri.
 29. Ətraf mühitin vəziyyəti və onların insan sağlamlığına təsiri. Tibbi təminat və onun insan sağlamlığına təsiri
 30. Təbii və antropogen ekosistemlər.
 31. Şəhər ekosistemləri və onların xarakterik xüsusiyyətləri.
 32. Kənd ekosistemləri və onların xarakterik xüsusiyyətləri.
 33. Həyat şəraiti, həyat tərzı və onların insan sağlamlığına təsiri
 34. Tullantıların normalaşdırılması: maksimum icazə verilən konsentrasiyalar
 35. Ekoloji problemlər və onların xarakterik xüsusiyyətləri
 36. İnkişaf və onun təzahürləri
 37. Gələcəksiz inkişaf: indikatorları və idarəetmə metodları
 38. Qeyri-bərabər inkişaf: indikatorları və idarəetmə metodları
 39. Ekoloji təsirlərin idarə edilməsi
 40. Sosial mühit və Dayanıqlı inkişafa təsirlərin qiymətləndirilməsi
 41. Texnoloji geriləmə ilə inkişaf: indikatorları və mübarizə metodları
 42. Dayanıqlı inkişaf: əsas xüsusiyyətlər və dayanıqlı inkişaf indikatorları
 43. Enerji sərfi səmərəliliyi dayanıqlı inkişaf göstəricisi kimi
 44. Atmosferə tullantılar dayanıqlı inkişafın göstəricisi kimi
 45. Meşə və qorunan ərazilərin sahələri dayanıqlı inkişaf indikatorları kimi
 46. Yeni sivilizasiya münasibətlərinin formalaşdırılması, ekoloji sivilizasiya.
 47. Dayanıqlı inkişaf konsepsiyasının həyata keçirilməsində vətəndaş cəmiyyəti və medianın rolu
 48. Ekoloji şüur və onun formalaşmasına təsir edən amillər.
 49. İstehlak mədəniyyəti ekoloji sivilizasiyanın elementi kimi
 50. Yaşıl iqtisadiyyat, Yaşıl inşaat, Yaşıl nəqliyyat
- "İnsan ekologiyası və dayanıqlı inkişaf" fənninin sillabusu 0505510 "Ekologiya" ixtisası (proqramı) üzrə tədris planı və fənn proqramı əsasında tərtib edilmişdir. "İnsan, ətraf mühit və Dayanıqlı inkişaf" Biologiya və ekologiya kafedrasında müzakirə edilərək təsdiq olunmuşdur. (27 dekabr 2024-cü il, protokol N 05)

Kafedra müdiri v.i.e.:

dos.R.Z.Şəmmədov

Fənn müəllimi:

dos.R.Z.Şəmmədov